

Kiselgur

Av Albert Johannessen

I årene omkring Krimkrigen (1853-1858) hadde en i den vestlige verden et stort behov for et sprengstoff som var mer anvendelig i krigføringen enn en til nå hadde hatt. Det samme behov hadde en i veibygging, kanalbygging og sprengning av tunneler. Det sprengstoff en hadde, var lite effektivt.

Utviklingen hadde stått stille. En bearbeidet og eksperimenterte med blandinger av salpeter, trekull og svovel. Som tennmiddel brukte en strå som tilsetningsstoff i framstilling av nitroglyserin. Ved å blande krutt med kiselgur fikk en et stoff som var 10 ganger så kraftig som den sprengolje en hittil hadde hatt. Kiselgur består av planter og dyr, som så i sin tur er grunnlaget for all næringsproduksjon i det økologiske system vi tilhører. Kiselalger forekommer i polare så vel som i ekvatoriale områder. Det finnes innpå ca. 10000 arter. Disse må forstørres 6000 ganger for å kunne sees i elektronmikroskop. Kiselgur heter egentlig diatomitt og er en lett porøs, leirlignende jordart, dannet ved at skallene av kiselalger (diatomeer) avleires som sediment, særlig i innsjøer.

I tusener av år har kiselalger blitt avsatt på bunnen av innsjøer og hav. Rører en opp dette bunnfallet, får en grå-hvitt gjørme. Disse lagene går det an å skrape eller spa opp i vanntett emballasje. Denne gjørma ble kalt kiselgur. Det som gjorde kiselgur så ettertraktet, var dens anvendelse i dynamittindustrien. Hadde en ikke disse herligheter på egen grunn, eller i egne vann, kunne en gå i kompaniskap med andre interessenter, for på denne måten sikre seg kapital. Disse funnene førte til rene klondykestemningen. Vann og myrstrekinger ble undersøkt, kontrakter satt opp og tinglyst.

Nitroglyserinen, datidens dynamitt, hadde den leie

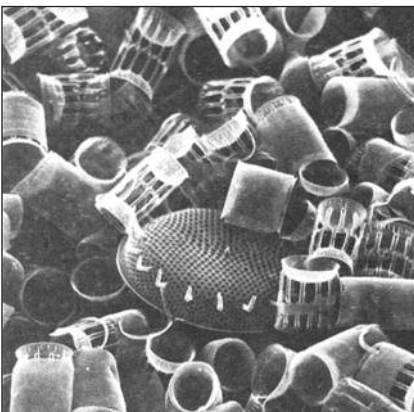
egenskapen at den så lett eksploderte ved selvantennelse. Ved å tilsette kiselgur, fikk en et sprengstoff som ikke eksploderte i tide og utide. Den svenske vitenskapsmannen Alfred Nobel var den som har fått æren for denne oppfinnelsen. I 1865 åpnet han den første fabrikk i Tyskland. Dette dannet grunnlaget for de kjente Nobelprisene. Nobel fikk konsesjon og patent på produksjon. Dette førte til at han ble en styrtrik mann.

Utvinnelsen av kiselguren viste seg å være vanskelig. For å få tak i denne gjørma måtte det meste av vannet ledes bort. Det ble satt opp demninger og gravd nye bekkeløp. Deretter kunne en spa opp kiselgur, som skulle bli solgt til våpenindustrien.

Det vakte oppsikt at dette viktige stoffet fantes i bekker og vann i vårt område.

På Åpta, i høllen mellom Sævelandsvannet og Åptefossen, var det store forekomster av kiselgur. Her ble de største investeringene foretatt. Høsten 1889 ble de første grunneier-kontraktene tinglyst. Et tysk selskap ledet av Friedrich Zacher skulle lede arbeidet og drive det. Zacher kom til Farsund for å avtale etableringsbetingelser og ordne de juridiske sider. Det ble ikke noe særlig ut av dette forsøket, og i 1897 ble rettigheter og utstyr solgt til The Farsund Gurworks Limited, London. Nå kunne nye kontrakter tegnes, og de første spekulantene kom på banen. Fra Farsund finner en banksjef Thales Johnsen og Edvard Skeime.

Det var ikke få steder at det ble gjort kontrakter med grunneierne. De mest kjente stedene utenom Åptavassdraget var Øygardsvannet i Lyngdal, Åvitsland, Ytre Madland, Ramsland, Fokvelland, og enda noen til. Fra seriøs, norsk side hadde landbruksingeniør Grimnes

*Kiselalger fotografert i scanning elektronmikroskop. Til venstre: Et skall av Thalassiosira angulata omgitt av Skeletonema costatum fra Oslofjorden, forstørret ca. 1300 ganger. - Til høyre: Nitzschia bicapitata fra Atlanterhavet utenfor NordvestAfrika., forstørret ca. 6000 ganger.
Ill. fra: Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon.*

